השראה

לדרר. "כשמשורר נעשה סגן נשיא בקרן גידור, אתה יודע שאתה בבום כלכלי"

צילום: אסף גלבוע

המשך מעמוד 31

פוקר, מינוף כלכלי, ג'ון קנת גלבריית ויצירתיות.

ספרה השלישי, "The Heaven-Sent Leaf", יצא לאחרונה בהוצאה השירה הנחשבת BOA Editons וזוכה מאז לחשיפה שחורגת מעמודי הספרות הרגילים. תשר מת הלב הזו אינה מפתיעה במיוחד: לדרר כתבה שירים על כלכלה וכסף, בתקופה שבה כסף מעסיק את התודעה הקולקטיבית עוד יותר מתמיד. "כסף זה מדהים, זה קסם, זו אשליה שכולם מאמינים בה", היא אומרת בהתלהבות, "אנשים כועסים לפעמים שאני אומרת את זה, הם אומרים 'בשבילי זאת לא אשליה, איבדתי את הפנסיה שלי'. אבל אני לא מתכוונת לזה בצורה הזאת: אני מדברת על סחר בכסף – זו פעולה דמיונית ומדהימה. במובן הזה, כסף ואמנות הם אותו הדבר. שניהם אשליה ושניהם יצירתיים. הם כאילו הפוכים, ולכן זהים מבחינה מבנית".

ובכל זאת, כסף הוא לא נושא מקובל לספר שירה.

"אנשים חושבים כך, אבל למעשה כסף הוא נושא מאוד נפוץ בכתיבה. יש את 'פאוסט', המחזה של גתה שממנו שאר לתי את הכותרת לספר. אצל פאוסט 'The Heaven-Sent Leaf' הם מעין חזיזים קטנים, כמו כסף, שבגלל בעיות כל־כליות מבוססים על אוצרות הזהב שמתחת לאדמה, שעדיין לא התגלו. יש גם המון כסף בתנ"ך, ביצירות הרנסנס, אצל שייקספיר, אצל המשוררים הרומנטיים, למשל וויליאם ווורדסוורת', אצל עזרא פאונד. יש עוד המון דוגמאות".

הכל התחיל בביטוח בריאות

המשוררים האלה מדברים על קפיטל כאילו יש להם מושג. / אני שואלת אתכם: מה משוררים יודעים על קפיטל?

– מתוך "תחייה ניטשאינית"

כמו משוררים רבים, גם לדרר לא תמיד חשבה שמה שקר־רה בוול סטריט אמור לדגדג לה את החריזה. היא גדלה במ־שפחה יהודית בניו המפשייר, הלכה לקולג' בברקלי, סיימה לימודי מאסטר בסרנת הכתיבה באוניברסיטת אייווה, עברה לניו יורק, כתבה, פרסמה, התפרנסה ברוחק מקורסי כתיבה שהעבירה וניסתה לחיות את החיים. "אבל אז רציתי ביטוח בריאות", היא מספרת. כן, גם לחיי הרוח שלה נכנסה הסרדה האמריקאית הבסיסית הזאת. "בגיל 29 פרסמתי ספר שירה ראשון ועברתי על ביוגרפיה – אבל הם לא משלמים לך עד שאתה מסיים לכתוב. גרתי בחדר פצפון בסאבלט לא חוקי, הרווחתי בערך עשרת אלפים דולר בכל השנה, הייתי חייבת עשרת אלפים והבנק לא הסכים לתת לי עוד אשראי. ואז התחילו לי כל מיני חרדות: מה אם תדרוס אותי מכונית? אין לי ביטוח בריאות ואבא שלי יהרס כלכלית".

בלית ברירה עזבה את ניו יורק ועברה לגור בלאס וגאס אצל אחיה, שחקן הפוקר הווארד לדרר. "אחרי כמה זמן אח שלי התחתן ואמר לי: 'את חייבת לעזוב'. הוא נתן לי את האוטו של הנני שלו, שבדיוק עזבה לאסטוניה. נסעתי ומצאתי את קומפלקס הדירות הכי זול בווגאס – לא מקום נחמד במיוחד, כזה שמיועד לאנשים בלי אשראי שצריי־כים לשלם כל יום. האופציות היחידות שלי להרוויח שם כסף נורמלי היו מלצרות או חשפנות, ולא רציתי. התחלתי ללמד באוניברסיטת נבאדה, אבל זה היה מעט כסף – ובלי ביטוח בריאות.

"הרגשתי לבודה. אז יום אחד הלכתי לאח שלי – שהוא די מסודר כלכלית, אבל לא מאמין בלתת לאנשים כסף – וצעקתי עליו. ביקשתי שילווה לי כסף כדי שאוכל לחזור לניו יורק ולהשיג עבודה, והבטחתי להחזיר לו. הוא הסכים, והתחלתי לחפש עבודה.

"החלטתי שקרנות גידור זה הדבר, ידעתי שיש הרבה כסף בהשקעות בסיכון גבוה. עבדתי לפני זה כעוזרת אישית של מישהו בתחום, אבל אז זה לא נראה לי חשוב או מעניין. עכשיו שלחתי קורות חיים לכל הקרנות וחשבתי: אני אהיה פקידת קבלה או משהו, העיקר שיהיה לי ביטוח בריאות. זה היה בדיוק אחרי 11 בספטמבר, מדור הדרושים ב'ניו יורק טיימס' היה עמור אחד, מלא משוררים בניו יורק פוטרו מה־דיי־ג'וב שלהם וכולם אמרו לי: 'עבודה? בהצלחה עם זה'".

אבל הסיכויים של לדרר, כאמור, עובדים קצת אחרת. די.אי. שאו, מהקרנות הגדולות בעולם, שכרה את המשוררת חסרת הניסיון והחש־כלה הרלבנטיים והעסיקה אותה כמנייסת כוח אדם. הברק של לדרר, היחס שלה לכסף כאל אמנות והגנים של מי שגדלה במשפחה של שחקני פוקר התגלו כנכס לקרן: בשש השנים שבהן עבדה בדי.אי. שאו התקדמה לתפקיד סגנית נשיא, עם משכורת מכובדת שהשאירה מאחור כל קריירה אלטרנטיבית באקדמיה. "אתה יודע שאתה בבום כלכלי כשמשורר נעשה סגן נשיא בקרן גידור", היא מחייכת היום.

מה אמרו החברים המשוררים על העבודה הזאת?

"הם ידעו שהייתי במצב קשה. כמעט כל המשוררים שאני מכירה מלמדים וחלקם תהו למה לא הלכ־תי על משרת הוראה, אבל לא באמת רציתי לגור בנברסקה או משהו כזה, ולהשיג משרה נורמלית בניו יורק לא היה אפשרי. אז חלקם הבינו, וחלקם חשבו שאני נוראית. משור־רים מסתכלים על כלכלה במושגים של שחור־לבן. בדיוק כתבתי על זה מאמר – כמו שהעיניים של אנשים מזדהגות כשמדברים איתם על שירה, העיניים של המשוררים מזד־גגות כשמדברים איתם על כלכלה".

עטיפת הספר

> סחר בכסף זו פעולה דמיונית ומדהימה. במובן הזה, כסף ואמנות הם אותו הדבר. שניהם אשליה ושניהם יצירתיים. הם כאילו הפוכים, ולכן זהים מבחינה מבנית"

ואת?

"גם אני הייתי פעם כזו. בהתחלה הייתי אמביוולנטית: מצד אחד שמחתי, ומצד אחר לא יכולתי להאמין שאני עו־בדת בחברה קפיטליסטית שכל המטרה שלה זה רווח. אבל ברגע שהתחלתי למדתי כל כך הרבה על כלכלה והבנתי כמה הייתי בורה לפני כן. זה גרם לי לחשוב: אני משוררת, אני אמורה להכיר את העולם. אבל האם אני באמת אינט־לקטואלית אם כל מה שאני יודעת על כלכלה קראתי אצל קארל מרקס שהוא... מת, ולא ממש רלבנטי? האם אני בן אדם חושב אם אני לא מבינה כלום בעמודי הכלכלה של 'הניו יורק טיימס'? התחלתי לקרוא מדורי עסקים וספרי כלכלה במקום ספרי שירה, והבנתי שלראות את העולם בשחור־לבן זה לא בדיוק יצירתי.

"חוץ מזה אני מבינה עכשיו הרבה דברים טוב יותר. כשאני שומעת את אובמה מדבר על המשבר הכלכלי אני מרגישה שהוא לא יודע על מה הוא מדבר – בדיוק כמו מקיין. בעימותים הנשיאותיים הבנתי את האופן שבו שניהם התחמקו מלדבר על כלכלה, כי הם לא מבינים או לא רוצים לנקוט עמדה. אבל אני מעריפה את אובמה".

חיי כעובדת מוח

להשתוקק לאישור הכתוב של המנהל. / כה מהר הגיעה שיחת סוף השנה? / הירח למעלה מחיישב בצלו. / אני מיילל אליך.

– מתוך השיר "Brainworker"

הפיננסיירים של מנהטן הם חוג אנשים שונה מעמיתיה של לדרר לסדנאות הכתיבה. לא הפרצופים הראשונים שקופצים לראש כשחושבים על יצירתיות, ולא האנשים שיגיעו הכי גבוה בדירוג המקצועות מעוררי ההשראה. גם לדרר חשבה כך, אבל גי־לתה עולם אחר. "הבנתי שפיננסים זו תעשייה כמו כל תעשייה אחרת. יש כמה מנולדים, למשל מאדוף, יש מבצלים שה־גיעו לשם בזכות אבא שלהם, ויש אנשים טובים. יש סתם אנשים שפשוט רוצים עבודה, כמוני, או מתמטיקאים שואהבים כלכלה וחושבים שהאקדמיה משעממת".

לא רק האנשים הפתיעו אותה. במקום שאמנים אחרים תופסים כפסגת השעמום, לדרר פגשה את המוזה. "עבדתי בקומה ה־40 בטיימס סקוור, החלון שלי היה לכיוון רחוב 42. עם כל הבניינים מסביב זה כמעט כמו יער פרה־היסטורי, את מדמיינת שם דינו־זאורים מהלכים. בבוקר יש ערפל ואת מרגי־שה בתוך ענן, וכשיורד גשם את בתוך הגשם, כאילו זה בית על עץ. במובן מסוים זאת היתה סביבה מאוד פסטורלית".

באופן כללי יש בשירה שלך המון תיאורי טבע, מגון ההשוואה בין כסף לעלים.

"באופן כללי יש בשפה התייחסות לכסף כמשהו אורגני – למשל כשאומרים כסף לא גדל על העצים, או כסף לא נופל מהשמים. ויש בכסף גם משהו שדומה לאקולוגיה, במובן שאף אחד לא מבין מה בדיוק קורה בתמונה הגדולה. זה כמו הסביבה: הקרחונים נמסים, האוויר מזוהם, מה קורה? – זה יותר מדי גדול. כסף הוא מערכת שנבנתה בידי בני אדם ונהפכה למורכבת כמעט כמו הטבע, מעבר לקנה מידה אנושי. השירה שלי מושפעת מהכלכלן ג'ון קנת גלבריית, כלכלן שחורר לאופנה עכשיו. אני מסכימה עם הגישה שלו, שטוענת שלשוק החופשי יש גבולות, והגבולות נקבעים במקום שבו דברים נהפכים לגדולים יותר מקנה מידה אנו־שי. ממנו גם שאלתי את המונח עובדתמוח (Brainworker), שאני משתמשת בו הרבה בספר. הוא מדבר על סוג של עובד צווארון לבן, כמו שאני הייתי. אני לוקחת את זה יותר לכיוון של חוסר גוף, כאילו אתה רק מוח, וכל העניין של סביבת העבודה שלא ממש מותאמת לגוף האנושי. בגלל זה כל כך הרבה אנשים בניו יורק צריכים לעשות יוגה וללכת לכירופרקטים".

לדרר אוהבת לשחק במילים; היא ירשה את זה מא־ביה, חוקר האנגלית האמריקאי הנודע ריצ'רד לדרר. בבית היא מצאה מקור השראה נוסף: הפוקר. ספרה הקודם היה הביוגרפיה "פוקר פייס: ילדות בין מהמרים", שבו היא מתארת את התבגרותה בצל אחיה ואחותה, הווארד "הפרי־פסור" לדרר וקטי דיוק, שניים מהשחקנים הטובים בעולם. "כשהגעתי לקרן הגידור אמרתי לעצמי: וואו, זה משחק פוקר הרבה יותר גדול מכל משחקי הפוקר שאני מכירה – והאחים שלי משתתפים במשחקים שאתה יכול לזכות או להפסיד בהם מאות אלפי דולרים. כולם אומרים שהיומורים זה נורא, זה חטא, זה ממכר, אנשים מאבדים את התחתונים שלהם וזה לא פייר, אבל אני תמיד אומרת שבפוקר לפחות מדובר בחלוקה מחדש של כסף שאנשים שמו שם; בוול סטריט לעומת זאת, אנשים סוחרים בכסף לא קיים. על כל 20 דולר שמסתובבים יש רק דולר אחד אמיתי".

נשורת כלכלית באייפון

הייתי במסע הזה במשך חודשים. / מאחורי הראש אל הנהר, זה כואב. / זה כואב. / אני שרה. / הו כן, אני שרה. / המחשבה שלי של־ווה. / כך אמות, חסרת כל.

– מתוך "A Triumvirate"

לדרר לא ויתרה על מבט המשוררת גם כשהיתה שקועה עמוק בחיים הפיננסיים במידטאון מנהטן. בספר שיריה היא מוקסמת, חומלת, וגם ציונית וביקורתית. לעתים נדמה בעצם כתבה בלדה לבפילת הבורסה, אף שרוב השירים נכתבו בסביבות 2004. "כבר אז אנשים דיברו על בועת הנדל"ן וידי־עו על בעיית הסאב־פריים", היא מסבירה. "במסדרונות היו אומרים שוב ושוב: משהו לא בסדר במספרים, משהו לא בסדר במספרים. חשבו שזה יהיה בסדר גודל של בועת הדוט.קום, והייתי בשוק עד כמה המשבר גדול יותר ממה שמישהו ציפה. זה נורא, אבל זה כמו להסתכל על פצצה גרעינית – נורא ומדהים ברזמנית. זה מלא awe: באנגלית המילים awesome ו awful באות בעצם מאותו מקור".

בשבועות האחרונים היא מסתובבת במנהטן מלאה awe, ומשתמשת באייפון שלה כדי ללכוד פיסות נשורת של הפ־צצה הכלכלית. "אחרי בועה של שש שנים, הכל בניו יורק נעשה קשור לזה שלאנשים יש המון כסף, עושר שבא בק־לות. וברגע אחד הכל פתאום נראה הפוך על הפוך, אירוני, העיר מלאה שאריות תרבותית כאלה", היא אומרת, שולפת את האייפון ומציגה כמה צילומי רחוב לדוגמה: "הפרסומת הזאת לשעשועון השידוכים 'מיליונר מצא'מייקר', למשל, נראית עכשיו דביקה ולא במקום. או קמפיין האיידס ברכבת התחתית, שאומר 'We're all in this together' – פתאום, בהקשר של המצב הכלכלי שהוא קצת כמו מגפה, זה מקבל משמעות אחרת".

בהקשר של המצב הכלכלי, גם השימוש הנרחב שאת עושה בשירים במילה Free – במשמעות של חופשי ושל חינם – מקבלת משמעות אחרת.

"כן. אומרים שהאמריקאים חופשיים, ואומרים 'אני אמ־נית אז אני חופשייה', אבל אם אין לי חסכונות אני לא באמת חופשייה. יש לי גוף, אני צריכה לדאוג לו, ואני צריכה דירה לגור בה. ויש גם אמירה ש'אני לא בחינם' – לכן אם אתה רוצה שאני אעבוד בשבילך אתה צריך לפצות אותי, לשלם לי".

לדרר לא חופשייה ולא בחינם, אבל היא כבר לא כבולה לדי.אי. שאו או למשכורת השמנה של הקרן. "בסופו של דבר השתעממתי. העבודה בקרן כבר היתה פחות מפרה, והיא התחילה להפריע לי ליצירה. עובתי באוגוסט השנה, אבל זה לא היה קשור להתנפצות הבועה – את ההתפטרות הנשתי כבר בפברואר". היא עובדת עכשיו כפרילנס בניוס ("ציידת ראשים"), ומשיכה להתענג על הכלכלה גם בימי המשבר, אבל לא בטוחה שתחזור לתחום באופן מלא. "עוד כמה שנים, אולי", היא אומרת בקול רפה, "אבל מי יודע אם בכלל תהיה כלכלה אז".

> "השירה שלי מושפעת מהכלכלן גלברית. שאלתי ממנו את המונח עובדתמוח (Brainworker) – עובד צווארון לבן, רק מוח, בסביבה שלא ממש מותאמת לגוף האנושי"

מתבונן
על העולם החדש

שיזף רפאלי

אלה לא ימים טובים

לכלכלת מלחמה. כשהתותחים רועמים המוזות שותקות, אבל הזוזים ממשיכים להרעיש בקופה. מלחמה עולה כסף, הרבה כסף, ובנטל נושאים משלם המסים וגם גופים וולונטריים. תמונות המתנדבים מעוררות גאווה, אבל האם נכון להפריט את החמלה? והאם נכון להפריד את החמלה מהמדינה בימים של משבר כלכלי, כשהטייקונים מתכווצים והקרנות של מאדוף קורסות?

מלחמה היא דבר יקר. עלויות ימי המי־לואים, התחמושת, שעות המנוע, האשפוז הרפואי והפיצויים למי שנפגע מצטברות, גורמי התקצוב הציבוריים נכנסים לכר־נגות, השאלות מתעוררות. האם המימון יבוא מתוך הרזרבה, או שגבולות התקציב ייפרצו? האם נדרש עדכון של המדיניות הכלכלית?

שאלות הטיפול באוכלוסייה האזר־חית פחות מטרידות את המתקצ־בים הממשלתיים. כבר כמה שנים שהממשלה לא מספקת את המענה לאוכלוסיות הנזקקות, שנשענות על חסדי גופים אחרים. קוטר המטרייה מעל ראשי האזרחים מצטמק, והחור־רים ברשתות הביטחון גדלים. מדינת הרווחה נהפכת למדינת עמותות.

המראות עצמם מחממים את הלב – יוזמות פרטיות, ארגוני גמילות חסדים ויחידים מתנדבים עושים עבו־דה ברוכה ונהררת. בימים של חירום והתגייסות לאומית הם מחזקים את התחושה שיש על מי לסמוך. משפ־חות מארחות פליטים מאזורים מופג־זים. יישובים שלמים מעסיקים ילדים זרים ששברת לימודיהם הופרעה. חב־רות פרטיות מעניקות הנחות מיוחדות לתושבי הדרום, הצפון או איפה שלא יהיה העימות האחרון.

זאת לא תופעה ישראלית ייחודית; בארצות הברית ובמדינות מפותחות פחות התהליכים דומים, בייחוד על רקע אסונות טבע (הצונאמי באסיה, ההוריקן באמריקה) או פורענויות מעשה ידי אדם (רעב באפריקה, מל־חמות אזרחים ברחבי העולם). גם במ־קרים האלה ראינו גיוסים ללא דופי, שהשיבו את האמון באדם.

צריך להפעיל

כאן גם את השכל הקר, ולא להסתפק בלב המתח־מם. האם האמונה באדם ובטוב לבו פוטרת אותנו מלדרוש מהממשלה לשאת באח־ריות? האם הארגונים האזרחיים צריכים להתקיים לצד ממשלה לא מעורבת? הת־גייסותם של תורמים ומתנדבים היא יפה וזמינה, אך ראוי לעצור ולתהות אם היא הפתרון היעיל והצורך, ועד מתי התהליך הזה יוכל להימשך. מצב החירום הנוכחי מחייב לשאול אם מסלול האחריות הפי־סקאלית, שמצווה על דיאטה חריפה של הוצאות ממשלה, הוא המסלול הנכון. האם הביטחון הוא נחלת הממשלה, אבל החמלה היא עניין פרטי?

השאלה הזאת מקבלת משנה תוקף על רקע המשבר הכלכלי. בימים של בור־סה גואה, קרנות פנסיה בריאות ותקציב ממשלתי עם עודפים, היא היתה תיאורטית יותר. אבל כשהחסכונות התכווצו, הזש־קעות התגדפו והאי־ודאות גברה, הגופים האזרחיים חטפו עוד ועוד מכות.

למשבר הכללי הצטרפה הצטמקותם של טייקוני הצדקה. אדקדי ואידמקן כבר לא כאן, ואין לו כסף להקים ערי אוהלים, להוציא אוטובוסים משדרות ולהחיטיב עם תושבי הצפון. גם בפרויקטים הפי־לנתרופיים של שרי אריסון מדברים על "התייעלות וצמצום כוח אדם". קיצוצים מהותיים בפעילות החברות של שלדון אד־לסון, מהתורמים הגדולים בישראל, אינם מבשרים טובות על העתיד לבוא.

לכל אלה נוספה ההונאה האדירה בקרן מאדוף. עוד לא למדנו כמה עמוקות ורחבות יהיו השפעות הפרשה בעולם הפילנתרופיה, אבל ברור כי ההונאה ההיסטורית הזאת שלפה את הפקק מתחתית אגן הניקוז של המון כספי עמותות ותורמים. אחד ממבקריו של מאדוף כבר הגדיר אותו "טרוריסט פי־ננסי" והאשים: "לא רק שנתת חיזוק לדורות של הלעזה אנטישמית, פגעת אנושות במרקם שלם של חברה אזר־חית. דווקא את קופת הצדקה שדדת". אולי זאת ההדרמנות להחזיר את הקר־פה הזאת למקומה הנכון.

ג'ון קנדי,

נשיא ארצות הב־רית, אמר: "אל תשאל מה המדינה עשתה בשבילך, שאל מה אתה עשית בשביל המדינה". תחת הנהגתו של הנ־שיא ג'ורג' בוש, האמירה הזאת קיבלה תפנית. בוש קרא לזה "שמרנות עם חמלה" – חלוקת עבודה שבה המדי־נה דואגת לצמצום ההוצאות, והחמלה היא באחריות אחרים. המדינה שואלת איפה אפשר לקצץ, ואתה תשאל איפה אתה יכול ונדרש לתרום.

על רקע המלחמה בדרום והתלות הגוברת של אזרחים בתשתית החוץ־ממשלתית, אי אפשר שלא להיזכר במוטו אמריקאי אחר, שנשמע בימי מלחמת וייטנאם וחזר על רקע הל־חימה בעיראק: It will be a great day when our schools get all the money they need, and the Air Force has to hold a bake sale to buy a bomber. שם, בארה"ב, במר־כז ה"שמרנות עם חמלה", חלק ניכר מתקציב בתי הספר מגויס על ידי פעילויות של הורים, ומכירת עוגות היא הבסיס לתקציב הפיתוח. כמה נפלא יהיה כשלבתי ספר יהיה די כסף, ותקציב חיל האוויר יתבסס על מכירת עוגות.

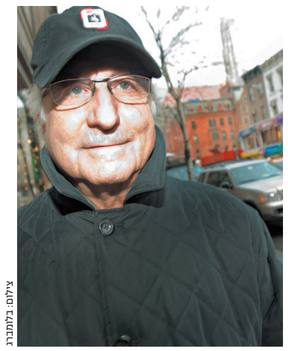

צילום: ג'ון קנדי

"דווקא את קופת הצדקה שדדת", האשימו את ברנרד מאדוף. אולי המשבר הוא הזמן להחזיר את הקופה הזאת למקומה הנכון – לידי הממשלה

פרופ' שיזף רפאלי הוא ראש בית הספר לניהול והמרכז לחקר חברת המידע באוניברסיטת חיפה. sheizaf.rafaeli.net